

AZ ÉRZELMEK TÖRTÉNETE

Lukács Anikó – Tóth Árpád (szerk.):

Rendi társadalom – polgári társadalom 31.

A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti

Egyesület 2017. évi gyöngyösi konferenciájának
tanulmánykötete

■ A hivatalosan 1986 óta létező budapesti Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület tevékenységének súlypontját az éves rendszerességgel tematikus konferenciák képezik. A nyaranta, különböző vidéki városokban sorra kerülő eseményen a történészek kívül rendszerint a „rokon szakmák” képviselői (pszichológusok, néprajzosok, irodalomtörténészek stb.) is feltűnnek, a kutatók, oktatók mellett levéltárosok, muzeológusok és könyvtárosok, illetve doktorandusok is jelen vannak. Az előadások kéziratai a *Rendi társadalom – polgári társadalom* című sorozatban a Hajnal István Kör révén rendre napvilágot látnak.

A konferenciák témái jellemzően a történettudomány legújabb irányzataihoz kapcsolódnak. A 2017. évi gyöngyösi tudományos szesszió sem volt kivétel ez alól. Az előadások anyagából összeállított kötet magyar nyelvterületen az első érzelemtörténeti paradigmában született kiadvány. Van azonban mit pótolni, a nemzetközi szintén ugyanis 2010-ben *Passion in Context* címmel napvilágot látott az első érzelemtörténeti témában született tanulmányokat közlő folyóirat, 2012-ben pedig Jan Plamper tollából az első monográfia is (*Emotions in History. An introduction*). Azóta az érzelmeik történetének irodalma könyvtárnyi méretűre gyarapodott.

Az érzelmeik története című kötetben publikáló szerzők saját kutatási területüket próbálták meg új megközelí-

tésben vizsgálni, minek eredményeként a kiadvány 34 tanulmányát igen különböző témák, források és módszerek jellemzik. Az időben is tág keretbe illeszkedő szövegeket a kiadvány szerkesztői hét nagy tematikai egységbe sorolva közölték (*Öröm, harag, gyűlölet; Félelem, fájdalom, elmúlás; Barátság, közösség, család; Szerelem, házasság; Biográfia és érzelmeik; Társadalmi tagoltság és konfliktusok; Hatalom és politika*).

Az érzelmeiknek tehát története van. Az alapérzelmeik, mint a szerelem, meglepődés, félelem, harag, undor, megvetés, nemcsak kultúránként, hanem korszakonként is más-más tartalommal, kifejeződési formával bírnak, bírhatnak. Az „érzelmi fordulat” következtében kibontakozó kutatások egyik legfontosabb forrásbázisát az ego-dokumentumok (naplók, levelek, memoárok, visszaemlékezések stb.) képezik, ami nem meglepő, ha tekintetbe vesszük, hogy bennük az érzelmeik legkülönbözőbb egyéni kifejeződési formái, leírásai és reflexiói kiolvashatók. Az ego-dokumentumok azonban az érzelemtörténeti kutatásoknak nem kizárólagos forrásai. A szóban forgó kötet némelyik tanulmánya példázza is ezt. Miután érzelmeink minden cselekedetünket áthatják, érzelemtörténeti szempontból akár az útleírások (Magyar Attila), az erdélyi királyi biztosi hivatal és a belügyminisztériumi iratai (Pál Judit), a náci propagandabeszédek (Agora Zsuzsanna) vagy a 15–16. században Franciaor-

szágban terjedő bűnügyi történetek is értelmezhetők (Novák Veronika).

A lehetséges források sokszínűsége mellett a téma is több oldalról megközelíthető. A történetírás klasszikus válfajánál maradvá vizsgálata tárgyává tehető, hogy mennyiben alakították vagy éppen határozták meg hivatalos döntéseiket a hatalmi pozícióban lévők érzelmei. Ekképpen járt el Pál Judit, aki a 19. század második felében Erdélyben románoktól való lángra kapó félelmet és ennek politikai döntésekben játszott szerepét járta körül egy esettanulmány segítségével. A kiadvány több tanulmánya a tágabb értelemben vett politika és az érzelmekek közötti átfedéseket elemzi, más-más megközelítésben. Miután magának az érzelet-történetnek is a mikrotörténet volt az előzménye, nem meglepő: mindenekelőtt a nagy történelmi események mikroszintű hatásainak nyomon követése révén. Molnár Ágnes például egy kisbirtokos honvéd második világháború időszakában feleségének és gyermekeinek küldött levelein keresztül a családi szerepkörök és érzelmi viszonyulások egyedi, ugyanakkor sok tekintetben általánosítható képét nyújtja. Völgyesi Orsolya egy, az 1956-os forradalom és az azt követő megtorlások eseményeivel kényszerűen szimbiózisba kerülő szerelmi történetet tárt fel. Botond Ágnes saját, 1960-as évek elején írt úttörőnaplójának érzelmi vonatkozásait elemzi, a pszichobiográfia módszertani lehetőségeinek határait feszegetve ezáltal. Záhonyi Ábel-Márk pedig a Horthy-korszakban utócenzúra szerepét betöltő Országos Mozgóképvizsgáló Bizottság iratai alapján keresi a választ arra, hogy az érzelmi hatáskeltés miként kapcsolódott össze ideológiai szempontokkal.

Az érzelmekek a társadalomtudományok 19. századi születésének időszakában a tudományos vizsgálódás hatókörén kívül estek. Kiss Balázs politikatudományra összpontosító tanulmánya annak a fejlődésnek egy szakaszát világítja meg, melynek során a pozitivisták tudományeszméje elérkezett az „érzelmi fordulatig”. Várkonyi Péter az

1889-es kompolti lázadás eseményeit ismertető írásában pedig konkrét példáját nyújtja a politikatudomány azon törekvésének, mely az érzelmekek eseményekben betöltött szerepének feltárására irányul. Bartha Ákos egyfajta metahistoryt művel, amikor Bajcsy-Zsilinszky Endre életrajzíróinak érzelmi beállítódásait s ezáltal a róla kialakult kánont a forrásokkal ütközteti.

Az érzelmekek történetének vizsgálatahoz alapvetés, hogy ezeket ne valamilyen elvont dolognak, hanem gyakorlatoknak tekintsük, melyek magával a cselekvéssel jönnek létre, és állandó átalakulásban vannak. A kötet szerzői közül volt, aki azt kísérte meg körüljárni, hogy mit jelentett egy adott korban feleségnek és testvérnek (Erdély Gabriella), barátnak (Kövér György), emigránsnak (Argejő Éva), a 18. században a jázságban kívülállónak lenni (Csíkos Gábor) vagy elvagyódni (Elek Orsolya). Molnár Eszter Edina pszichobiografikus tanulmánya révén Csáth Géza megbomlott elméjére nyílik rálátásunk, Bárth Dániel munkájából pedig egy 18. században élt ördögűző leveleinek érzelet-történeti aspektusai sejtnek fel. Gyimesi Emese az érzelmekek szerepét követte nyomon Szendrey Júlia naplóiban, egyúttal kísérletet téve a 11 különböző időpontban keletkezett napló Petőfi és Jókai kiadásai révén kialakult kánonjainak újraértelmezésére is.

Több szerző egy-egy érzelmi közösség azonosítását követően mutatott rá kor- és csoportspecifikus érzelmekekre. Eszik Veronika a 19. századi magyar politikai gondolkodásban követte nyomon a „hálátlan Horvátország” toposzát, Czeglédi Noémi a 19. századi jobbagycsaládok viszályainak természetét vizsgálta a Grassalkovich uradalom úriszéki anyagára támaszkodva, Sári Szabó Katalin a református belmisszió mozgalom hatásait próbálta megragadni néhány megtéréstörténet alapján. Konrád Miklós a magyarországi zsidók dualizmus kori csalatkozott hangját térképezte fel, ezáltal árnyalva a zsidóknak az „aranykornak” tekintett időszak történetírásában kialakult képét. Farkas

Gyöngyi a magyar társadalom reakcióit vizsgálta meg Csehszlovákia 1968-as lerohanásának időszakában, Huhák Heléna pedig pártiratokra, pártgyűlési és pártvezetési jegyzőkönyvekre, illetve a sajtóra támaszkodva elemzi a kommunista agitáció által kiváltott érzelmeket az 1950-es évekre vonatkozóan.

Noha a kiadványban, a kötet borítóján szereplő archív felvétellel némi képp ellentétben, fotókról nem sok szó esik, a kötet három tanulmánya az érzelmek és a vizualitás kapcsolatához kötődik. Kisőrsi Zsófia az ingázók *Ludas Matyiban* megjelenített képét elemzi az 1960 és 1985 közötti időszakban, Bartha-Kovács Katalin pedig a Napkirály első festőjének és udvari látványtervezőjének, Charles Le Brunnak az érzelmek osztályozására és alkotásain való megjelenítésére tett kísérletét elemzi, kitérve az érzelmek festészetben való ábrázolása és udvari etikett szerinti elrejtése közötti látszólagos ellentmondásra is. Mohay Borbála az angol kerttel kapcsolatba hozott érzelmeket teszi górcső alá négy folyóirat 1788 és 1795 közötti számait alapul véve.

Gulyás László Szabolcs tanulmánya a magyar gyalázkodás történetének kez-

deteihez szolgál adalékokkal. Hasonlóképpen, tárgya révén kapcsolódnak a kötethez Bódán Zsolt és Lukács Anikó öngyilkosságról szóló tanulmányai, Báti Anikó összehasonlító elemzésen alapuló, asztali örömökről szóló szövege és Halmágyi Miklós a szentek érzelmeire vonatkozó, középkori forrásokon alapuló írása. Ciszár Gábor és Takács Judit *Az Est* 1933-as évfolyamát elemzi a nemiszerepáthágás- és homoszexualitás-reprezentációk szempontjából, ezáltal érzékeltetve a jelenséggel kapcsolatos korabeli társadalmi vélekedéseket.

A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület által megjelentetett kötet hasznos olvasmány elsősorban a társadalomkutatók számára, a benne közölt tanulmányok ugyanis eleven bizonyítékai annak, hogy az emberi érzelmek kutatása korszaktól és témától függetlenül lehetséges és szükséges része kellene legyen a történetírásnak. Ezzel együtt, a tanulmányok újszerű szemlélete és a témák sokszínűsége miatt egészen biztos, hogy a laikus olvasók is találnak a kötetben kedvükre való olvasmányokat.

Both Noémi Zsuzsanna

